

ЗБИРКА РУКОПИСНИХ ХРОНИКА, АУТОБИОГРАФИЈА И БИОГРАФИЈА УЧЕСНИКА НОР-а 1941–1950. ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА НИШ

Анстракт: Збирка рукописних хроника, аутобиографија и биографија учесника НОР-а 1941–1950, која се чува у Историјском архиву Ниш, настајала је две деценије и садржи 122 хронике и 45 биографија и аутобиографија које сведоче о актерима Другог светског рата, селима и градовима и представља важан историјски извор за истраживање тог периода. Кроз Збирку је представљено 14 (данашњих) општина, а највећи број записа односи се на општине Бела Паланка, Алексинац, Ниш и Сврљиг.

Циљ рада је да прикаже наведену Збирку и да одговори на питање да ли она представља идеолошки обојене рукописе или, пак, валидне изворе за проучавање локалне и завичајне историје.

Кључне речи: збирка, хроника, биографија, аутобиографија, Историјски архив Ниш, Други светски рат

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Учестали ратни сукоби у нашој земљи током XX века доводили су до уништења материјалних културних добара. Страдања нису били поштеђени ни архиви, па су многи фондови током ратних разарања оштећени или уништени. Након Другог светског рата увидело се да посебно недостају подаци о радничком покрету и Народноослободилачкој борби (НОБ). Недостатак писане грађе условљен је специфичним условима рада Комунистичке партије Југославије (КПЈ) која се налазила у илегалу од 1921. године до окончања Другог светског рата. Радећи у илегалу, а касније и ратним условима, она није остављала писане трагове о својим деловањима, организацији, члановима и слично.

Зато се по ослобођењу започело са интензивним прикупљањем документарне грађе и сећања у вези са овим периодом. На иницијативу Савеза бораца народноослободилачког рата из 1947. године, рад на прикупљању документарне грађе организовала су историјска одељења при републичким централним комитетима Партије која ће касније прерасти у институте. Ове институције су за релативно кратко време, уз помоћ Савеза бораца и других учесника рата, прикупиле велики број података. Гранањем архивске службе у нашој земљи, након 1947 године, архиви се

такође укључују у овај посао.¹ Један од најзначајнијих доприноса дао је некадашњи Историјски архив Централног комитета Савеза комуниста Србије (ЦК СКС), који је 1952. и 1953. године на подручју Србије организовао прикупљање мемоарске грађе из историје радничког покрета и Народноослободилачког рата (НОР).²

О мемоарској грађи пуно се писало у домаћој периодици. Већина тих радова односи се на упутства која су аутори добијали за вођење интервјуа или прикупљање грађе, док се ретко који рад бави описом мемоарске грађе.³

Збирка рукописних хроника, аутобиографија и биографија учесника НОР-а 1941–1950, која ће бити приказана у раду, чува се у Историјском архиву Ниш и налазе се на листи архивске грађе од великог значаја.⁴ До сада је публикован један рад који се односи на ову збирку и у њему се налази само списак сачуваних хроника.⁵

406

ПРИКАЗ РУКОПИСНИХ ХРОНИКА, АУТОБИОГРАФИЈА И БИОГРАФИЈА УЧЕСНИКА НОР-а

Збирка⁶ је дело групе марљивих истраживача и садржи 122 хронике села и градова, као и 45 биографија и аутобиографија (од тога су три писане за исту особу, али су аутори различити) и представља јединствен извор посебно за период НОБ-а. Кроз Збирку је представљено 14 (данашњих) општина, а највише хроника се односе на општине Бела Паланка (35), Алексинац (29), Ниш (23) и Сврљиг (22).⁷

Збирка је настала након иницијативе Савеза бораца из 1947. године. Већ наредне године започело се са прикупљањем архивске грађе и мемоарских казивања из НОР-а. Те послове најпре су обављале месне, среске и окружне организације СУБНОР-а, а стручну помоћ пружали су архиви, међу осталима и Историјски ар-

¹ Верослава Вељашевић, *Мемоарска грађа, прикупљање и третман*, Архивски преглед 1986, 1–2, Београд 1988, 52, 53.

² Милутин Јаковљевић, *Рад на прикупљању мемоарске грађе*, Архивски преглед, 1–2, Београд 1983, 45.

³ Више о овоме у: Станоје Филиповић, *Значај мемоарске грађе за писање завичајне историје*, Архивски преглед 1967 1–2, Београд 1968, 83–91; Даница Гавриловић, *Прикупљање мемориске грађе*, Архивски преглед 1, Београд 1955, 25; Андра Милановић, *Хронике из Народноослободилачке борбе*, Архивски преглед 1–2, Београд 1956, 19–20; *Основни принципи и начин вођења летописа – закључци са пленума Друштва архивских радника НР Србије*, Архивски преглед 3–4, Београд 1956, 23–24; Верослава Вељашевић, *нав. дело*; Милован Босић, *Сређивање, обрада и публиковање мемоарске грађе*, Архивски преглед 1–2, Београд 1968, 49–63; Милутин Јаковљевић, *нав. дело*; Богдан Лекић, *Значај и потреба за јединственим пописом мемоарске грађе*, Архивски преглед 1–2, Београд 1973, 98–106.

⁴ Листа архивске грађе од великог значаја која се чува у архивима усвојена је на састанку Управног одбора Државног архива Србије 21. децембра 1998. године.

⁵ Мица Ђенић, *Збирка рукописних хроника, аутобиографија и биографија учесника НОР-а*, Пешчаник 6, Ниш 2006, 249–251.

⁶ У даљем тексту за Збирку рукописних хроника, аутобиографија и биографија учесника НОР-а користићемо краћи назив – Збирка.

⁷ Љиљана Ђуровић, Невенка Вучковић (прир.), *Водич Историјског архива Ниш*, Ниш 2020, 55.

хив Ниш.⁸ Рад је започет пописивањем жртава рата. Саветовања о попису почела су 1949, да би се са пописом започело већ почетком 1950. године. Попис је најпре служио као евиденција за остваривање права из области социјалне заштите, али и као база за даље истраживање историјата НОБ-а.⁹

Организовано прикупљање материјала за писање хроника започело је 1955. године, када је Извршни одбор Савеза бораца поставио задатак пред Комисију за писање хроника да сачини петнаест хроника које би послужиле као пример осталим ауторима. Задатак је најпре поверен најученијима, пре свега у сеоским срединама (учитељима), а касније историчарима и новинарима са одређеним искуством. Планирано је да се квалитетнија дела одаберу за публикавање.¹⁰

У плану је било да се напише 200 хроника само из Нишког среза. Састанци на којима се пратио рад и учинак хроничара редовно су се одржавали. Долазили су и представници Историјског архива ЦК СК Србије, као и ЦК СК БиХ.¹¹ Очигледно је да је овом послу била посвећена велика пажња. Рад на хроникама наставио се дуги низ година, али не увек са истим темпом и успехом. Често су њихови аутори критиковани да су неактивни, неамбициозни и да одуговлаче са послом. У стварности, они су наилазили на реалне проблеме, попут недостатка техничких средстава (магнетофони, траке) и финансија.¹²

Фотографија са састанка на коме директор ИАН Ђорђе Стаменковић подноси извештај о писању хроника¹³

⁸ Драгољуб Ж. Мирчетић, *Педесет година Историјског архива Ниш*, Ниш 2002, 343-344.

⁹ *Анализа досадашњег рада на попису жртава Народноослободилачког рата*, Народне новине, Ниш 28. 1. 1950. године

¹⁰ *Очување од заборав догађаја из Народноослободилачког рада*, Народне новине, Ниш 10. 12. 1955. године

¹¹ *У срезу Ниш пише се 200 хроника из Народноослободилачког рата*, Народне новине, Ниш 26. 10. 1957. године

¹² Станоје Филиповић, *нав. дело*, 84.

¹³ *Рад на писању хроника наставиће се у овој и у наредним годинама*, Народне новине, Ниш 22. 4. 1961. године

О раду на писању хроника и тешкоћама речито се говори у извештају о пословној 1964. години Историјског архива Ниш, у којем је наведено: „У сарадњи са Среским одбором Савеза удружења бораца НОР-а среза Ниш отпочео је рад на хроникама из народноослободилачке борбе Прикупљен је већи број готових хроника села и градова као и других материјала о борби разних партизанских одреда на територији среза Ниш као и биографије палих учесника НОБ-а. У установи је формиран Срески редакциони одбор од 15 чланова који посебно прати рад на хроникама и историјату НОБ-а. Основна тешкоћа у раду на хроникама лежи у недостатку писаца за ову врсту историјских радова а један део писаца не придржава се датих рокова.“¹⁴

У Нишу је маја 1965. године одржано Републичко саветовање аутора ратних хроника коме су присуствовали писци из Београда, Крагујевца, Ниша, Краљева, Крушевца, Светозарева (Јагодине), Зајечара, Неготина, Књажевца, Пирота, Прокупља, Лесковца и других градова.¹⁵

Након што су хронике завршене и достављене Историјском архиву Ниш обрзована је Збирка која је подељена на три целине.¹⁶

Први део сачињавају такозване *Мале хронике* којих има 84. Превасходно су настајале педесетих година XX века и односе се углавном на села у околини Беле Паланке, Сврљига и Ниша. Писали су их најчешће учитељи, наставници или управници локалних школа. Очигледно се сматрало да су они најподобнији за такав посао, јер су били школовани, имали углед и били на извору информација. *Мале хронике* најчешће су обима од 10 до 20 страница и углавном су без прилога. Аутори су добијали Упутство које је прописивало начин експозиције и структуру хроника, догађаје је требало наводити хронолошки и било је пожељно одговорити на већи број питања (41) груписаних у седам области:¹⁷

- Рад и организација КПЈ и СКОЈ-а¹⁸;
- Борбе и акције јединица НОВ¹⁹ и ПОЈ²⁰;
- Позадинске војне власти и народна милиција;
- Народнослободилачки одбори и њихова делатност;
- Масовне организације;
- Просветна делатност;
- Терор окупатора и издајника.

¹⁴ ИАН, Историјски архив Ниш (1948–), Извештај Историјског архива среза Ниш за пословну 1964. годину

¹⁵ У Нишу одржано републичко саветовање писаца градских хроника, Народне новине, Ниш 22. 5. 1965. године

¹⁶ У прилогу је дат попис рукописних хроника, аутобиографија и биографија учесника НОР-а Историјског архива Ниш

¹⁷ ИАН, ЗХ, *Хроника села Короман*

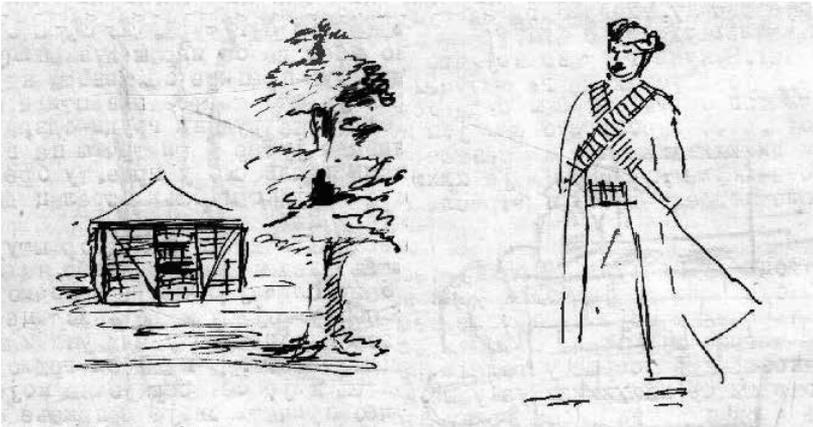
¹⁸ Савез комунистичке омладине Југославије

¹⁹ Народнослободилачка војска

²⁰ Партизански одреди Југославије

Само Упутство било је прилично тенденциозно, јер је имало за циљ да расветли догађаје из угла НОВ, стављајући у други план деловање ЈВуО²¹. Аутори су морали да се строго придржавају задатих оквира. Ипак, из обиља података које нуде могуће је издвојити релевантне информације које је немогуће пронаћи на другим местима. У почетку израда хроника сматрало се да ће аутори без накнаде успети да заврше задате послове. Временом се дошло до закључка да је ипак потребна другачија врста мотивације, па је Савез бораца почео да издваја одређена финансијска средства за хонораре. Тако је, на пример, Зарије Стојковић 1967. године исплаћен са 500 динара након завршетка рада на хроници села Мекиш.²²

Из *Малих хроника* по специфичности се издваја *Хроника Горњег Душника* коју је приредио Драг. М. Поповић. Он је предао текст на 20 страница, обогачен графикама које је сам нацртао, а занимљиво је и да је декорисао насловну страну.²³

Графике из рукописа *Хронике Горњег Душника*²⁴

Временом је уочено да су хронике неуједначене по квалитету, обиму и садржини. Разлике су протумачене недовољним искуством аутора, те се јавила потреба за ангажовањем особа са неопходним искуством и знањем за овај посао, уз последнију примену научне методологије. Захваљујући њиховом ангажовању настала је друга целина у Збирци која се састоји од 39 хроника писаних углавном шездесетих година XX века. Аутори су били истакнути нишки историчари и хроничари попут Драгољуба Мирчетића, Ђорђа Стаменковића, Севделина Андрејевића и других. Хронике углавном почињу најстаријом познатом историјом места и описују даље догађаје, не наводећи превише детаља, све до мартовских демонстрација (25–27. март 1941). У њима се затим нарочита пажња посвећује кључним догађајима, као што су напад на Краљевину Југославију (6. април 1941), долазак немачких трупа и почетак окупације, организовање партизанског покрета, формирање партизанских одреда, прве акције и сукоби са окупаторима, долазак четника Косте Пећанца итд.

²¹ Југословенска војска у отаџбини

²² ИАН, ЗХ, *Хроника села Мекиш*

²³ ИАН ЗХ, *Хроника села Горњи Душник*

²⁴ Исто.

Од великог значаја су и фотографије које се појављују у појединим хроникама, као и други прилози, а од додатака могу се наћи спискови ратних заробљеника, учесника у оружаним формацијама НОВ-а, депортованих, мучених, хапшених, погинулих, па чак и спискови учесника погинулих у ратовима 1912–1918. године. Хронике обилују и другом врстом података (описују се географске одлике, насељеност, врсте делатности којима се становништво бавило, бројност породица, етнографија и др.). На пример, хроника Рујишта детаљно описује црепуљарство²⁵ по коме је ово село познато.

Из оваквог темељног рада произашле су и хронике које су штампане у виду монографија, као што су *Хроника Сићева* Светислава Миладиновића, *Зла времена Ђуре Златковића* или *Давидовац* и *Радмировац* Севделина Андрејевића. Поменута хроника С. Андрејевића имала је веома занимљив пут од почетка истраживања до објављивања. Рад на тексту започет је још педесетих година прошлог века. Комисија за писање хроника, као и Срески редакциони одбор, били су веома задовољни урађеним послом, тако да је овај рад био уврштен у шеснаест најбољих хроника на републичком нивоу и у плану је било његово објављивање. Проблем је настао јер села Давидовац и Радмировац припадају општини Сврљиг и неко је сматрао да је непримерено да се штампају хронике села, а да хроника Сврљига није још завршена, тако да оне тада нису публиковане. Тек након што је 1989. године Институт за проучавање села САНУ започео пројекат писања хроника села рукопис С. Андрејевића је, пола века од настанка, добио своју штампану верзију.²⁶

Значајно је напоменути и како се одвијао процес настајања хроника. После одабира места које треба презентовати и истраживача који би требало да обради задату тему, аутор је добио Упутство за писање хронике. С обзиром да су писани извори били веома оскудни, а у неким случајевима их није ни било, аутори су се највише ослањали на изјаве очевидца. Трудиле су се да интервјуишу што већи број људи, па су често као прилог хроникама навођени сви људи са којима је аутор разговарао. Није била реткост да је аутор рођен у месту чију хронику саставља или да описује догађаје у којима је учествовао, као што је то било са Слободаном Несторовићем, писцем хронике *Три добра села (Прекадин, Гојиновац и Шишмановац)*, који је рођен управо у Шишмановцу и који је био и учесник НОБ-а.²⁷

Након завршетка рада на тексту, а пре предаје, организовало се (и то више пута) јавно читање у селу којем је присуствовала већина очевидца описаних догађаја, тако да су онда на лицу места исправљани подаци ако је било потребно. Након тога текст се слао Среском редакционом одбору који је бележио своје примедбе, сваки члан појединачно, и предаје их аутору на исправку.²⁸ На крају се прихвата коначна верзија која се припрема за објављивање.

Трећу и последњу целину у Збирци представљају аутобиографије и биографије истакнутих учесника НОР-а. У њој се налази 10 аутобиографија и 32 биогра-

²⁵ Ражањско црепуљарство је најраспрострањенији занат керамичке продукције, настао у селу Рујиште у околини Ражња у 19. веку.

²⁶ Севделин Андрејевић, *Давидовац и Радмировац*, Београд 2000.

²⁷ ИАН, ЗХ, *Хроника Три добра села*

²⁸ ИАН, ЗХ, *Хроника села Градиште*

фије. Највећи број биографија написали су Драгољуб Мирчетић и Ђорђе Стаменовић. Оне су рађене упоредо са хроникама села и градова. У Збирци су сачуване биографије знаменитих бораца НОР-а, народних хероја Југославије и личности по којима се називају (или су се називале) улице, тргови и школе, чије бисте спадају у споменичко наслеђе Ниша, као што су Павле Стојковић (1880–1943), предратни комуниста и председник Нишке општине (1920–1921), Миодраг Мија Станимировић (1919–1943), организатор устанка и борац Зајечарско-тимочког одреда, Ратко Вукићевић (1915–1942), шпански борац и капетан Шпанске републиканске армије, Станко Пауновић Вељко (1907–1942), политички комесар Фрушкогорског партизанског одреда, Конрад Жилник Слободан (1919–1944), организатор устанка у јужној Србији, командант Орзенског партизанског одреда и комесар Тимочког партизанског батаљона, Добросав Јовановић (?–?), борац Сврљишког одреда, Сретен Младеновић Мика (1916–1942), секретар Окружног комитета КПЈ за Ниш и борац Топличког партизанског одреда и многих других.

ЗАКЉУЧАК

Једно од најважнијих питања у вези са Збирком рукописних хроника, аутобиографија и биографија учесника НОР-а 1941–1950. јесте њена употребна вредност у научном смислу, односно колико је та врста писане грађе вредна као историјски извор. Ту се, поред објективности истраживача, јављају још два проблема. Први је стручне, а други идеолошке природе. Из перспективе стручне јавности, историчари XIX и XX века су мемоаре, зависно од њихове документационе подлоге и фактографског богатства, различито разврставали и класификовали. У тим класификацијама најважније питање било би шта историчар од мемоара као извора може да очекује и која питања треба да им постави. Одговор на ово питање зависио је од документационе чињеничне основе и вредности мемоарског текста. Историчари су према њима, као према извору, стално имали и задржавали критичку резерву и дистанцу и то из најмање два разлога. Први је што сведочење мемоаристе, чак и када је био непосредни учесник догађаја, увек долази накнадно, након доста времена, „које неумитно селектира успомене и тиме заправо осиромашује или деформише слику стварног збивања“²⁹, а други је неповерење у учесника догађаја, односно његова субјективност.

У идеолошком смислу, почетком 90-их година прошлог века, падом Берлинског зида и распадом Совјетског Савеза створена је „нова садашњост“ која је била лишена некадашњег пренапрегнутог идеолошког набоја, тј. сукоба Истока и Запада. У овом периоду различити теоретичари друштвеног поретка износили су своје виђење будућности, а међу њима се истицао Френсис Фукујама својом теоријом о „крају историје“ до које долази победом либералне демократије над недемократским тоталитарним режимима³⁰, коме је по многима припадао и југословенски после Другог светског рата. То је допринело да се у друштву и историографији другачије приступа, говори и истражују антифашизам и фашизам, да се комунизам и фашизам стављају на једну страну, а демократски свет на другу.

²⁹ Чедомир Попов, *О историји и историчарима*, Сремски Карловци - Нови Сад 1999, 53

³⁰ Френсис Фукујама, *Крај историје и последњи човек*, Подгорица 1997.

Настао је период у којем није било ретко да се сви ранији радови о НОБ-у означе као комунистичка историографија, што је требало да укаже на њихову тенденциозност и недовољну (или никакву) вредност. „Рушењем ‘комунизма’ распадају се у парампарчад и његове идеолошке творевине, док се (дотадашња) историја Другог светског рата проглашава комунистичким фалсификатом. Ослободилачки рат преименује се у грађански (окупација постаје чињеница од секундарне важности), а његови актери добијају нове класификације, сасвим супротне претходним.”³¹ У читавом овом процесу реинтерпретације и омаловажавања претходника нису се, нажалост, појавили нови документи који би бацили другачије светло на одређене догађаје. Ради се углавном о другачијем углу гледања, на интерпретацији познатог, односно о замени вредносних ставова који из корена могу променити наше виђење прошлости. Таквог етикетирања нису биле поштеђене ни хронике, аутобиографије и биографије з(3?)бирке којом смо се у овом раду бавили,, па смо сведоци да их истраживачи који се баве проучавањем овог периода готово у потпуности заобилазе.

Управо због недостатка архивске грађе, тј. докумената који се односе на локалну историју у периоду Другог светског рата, Збирка хроника, аутобиографија и биографија учесника НОР-а 1941–1950. Историјског архива Ниш, представља јединствен извор за истраживање ратних година на простору југоисточне Србије. Иако су текстови доста тенденциозни, писани по одређеним шаблонима или боље рећи унапред задатим правилима и углавном без примене методологије прихваћене у савременој историографији, они могу бити од велике користи истраживачима у чијем фокусу истраживања су период Другог светског рата и прве послератне године. Критичким читањем текстова сачуваних у Збирци пажљиви истраживач наћи ће обиље употребљивих и вредних података, неретко јединствених, због чега сматрамо да би коришћење Збирке требало да буде полазна тачка сваког истраживања југоситочне Србије у време Другог светског рата.

ПРИЛОГ: Попис рукописних хроника, аутобиографија и биографија учесника нор-а 1941–1950. Историјског архива Ниш

ХРОНИКЕ

- *Љуберађа*, аутор Душан Ћирић
- *Сврљиг*, аутор Витомир Ђорђевић
- *Давидовац*, аутор Севдалин Андрејевић
- *Црни Као*, аутор Гладија Маријић
- *Три добра села – Прекадин, Гојиновац, Шишмановац*, аутор Слободан Несторовић
- *Са Делиградских шанчева*, аутор Стојан Стајић
- *Алексиначки рудници угља*, аутор Мирослав Миловановић
- *Мозгово*, непознати аутор
- *Доњи Матејевац*, аутор Драгољуб Мирче-тић
- *Сићево*, аутор Светислав Миладиновић
- *Малча*, аутор Драгољуб Мирче-тић
- *Народноослободилачки покрет Ниша*, аутори Драгољуб Дејановић, Драгослав Живковић, Мирослав Миловановић и Ђорђе Стаменковић

³¹ Milo Petrović, *Vreme revizionizma*, „Preispitivanje prošlosti i istorijski revizionizam: (zlo) upotrebe istorije Španskog građanskog rata i Drugog svetskog rata na prostoru Jugoslavije“ (ur. Milo Petrović), Beograd 2014, 8.

- *Сокобања*, аутор Драгољуб Мирчетић
- *Горњи Барбеш*, аутор Света Динчић
- *Градашница*, непознати аутор
- *Рсовац*, аутор Тодор Васић
- *Алексинац*, непознати аутор
- *Трњане*, аутор Добривоје Недељковић
- *Под Чегром – Каменица*, аутор Живко Кундаковић
- *Два одреда*, аутор Драгољуб Дејановић
- *Горњи и Доњи Рињ*, аутор Обрад Николић
- *Куришумлија*, аутор Драгољуб Мирчетић
- *Рујиште*, аутор Стојан Стајић
- *Буна у Добричу*, аутор Драгољуб Мирчетић
- *Турије, Кулина, Породиња, Вукање, Чукуровац, Врћеновица, Честа, Лоћика, Шуррића, Љуптен, Дашница*, непознати аутор
- *То су била партизанска села*, аутор Драгољуб Мирчетић

- МАЛЕ ХРОНИКЕ

- *Луково*, непознати аутор
 - *Влахово*, непознати аутор
 - *Вргудинац*, непознати аутор
 - *Ново Село*, непознати аутор
 - *Градиште*, аутор Стојадин Стојановић
 - *Бабин Кал*, аутор Рајко Петровић
 - *Бежиште*, непознати аутор
 - *Космолац (Космовац)*, аутор Рајко Живковић, управитељ школе
 - *Врандол*, аутор Иван Томић
 - *Доња Коритница*, аутор Богољуб Милошевић
 - *Стублина*, нечитак попис
 - *Доњи Љубеш*, непознати аутор
 - *Вета*, непознати аутор
 - *Ореовац*, аутор Олга Манојловић
 - *Горња Коритница*, аутор Богољуб Тодоровић, учитељ
 - *Периш*, аутор Бранислав Стојковић, учитељ
 - *Ђуринац*, комисија
 - *Мечидол*, комисија
 - *Рата*, комисија
 - *Бучум*, непознати аутор
- *На ветрометини – СКОЈ у Нишу*, аутор Драгољуб Мирчетић
 - *Сеселац*, аутор Миодраг Видановић
 - *Горња Топоница*, аутор Арсеније Костић
 - *Гркиња и Копривица*, непознати аутор
 - *Велика Плана (Топличка)*, аутор Бранислав Вељановић
 - *Рутејевац*, непознат аутор
 - *Врмца*, аутор Радомир Петровић
 - *Суботинац*, аутор Драгољуб Ђорђевић
 - *Доња Трнава*, аутор Ђорђе Стаменковић
 - *Лознац-Каменица*, аутор Стојан Стајић
 - *Немирне шуме – Ражањ*, аутор Драгослав Миловановић
 - *Бела Паланка*, аутор Севдалин Андрејевић
 - *Зла времена – Љужничка област*, аутор Ђура Златковић
- *Крупац*, непознати аутор
 - *Крупац кроз окупацију*, непознати аутор
 - *Чукуровац*, непознати аутор
 - *Нозрина*, непознати аутор
 - *Љужане и Моравски Бујмир*, непознати аутор
 - *Сињац (белопаланачки)*, аутор Велимир Јанаћковић
 - *Тамњаница*, аутор Мил. Поповић
 - *Козје*, аутор В. Костић
 - *Ланиште*, аутор Бранислав Николић, управитељ школе
 - *Азбресница (Прокупље)*, непознати аутор
 - *Горње и Доње Гламе (белопаланачки)*, непознати аутор
 - *Витковац*, непознати аутор
 - *Корман*, непознати аутор
 - *Топоница (Бела Паланка)*, аутор Борисав Лилић
 - *Горњи Адровац*, аутор Павловић Будимир
 - *Доња Студена*, аутор Дмитар Мандић, управитељ школе
 - *Гушевац*, аутор М. М. Поповић, управитељ школе

- *Моклиште*, непознати аутор
- *Белоињ*, непознати аутор
- *Лозана*, аутор Мил. Митровић, управитељ школе
- *Црнољевица*, непознати аутор
- *Бурдим*, непознати аутор
- *Грбавче*, аутор Иван Нарот, учитељ
- *Гулијан*, непознати аутор
- *Конај Кошаре*, аутор Момир Митровић
- *Пајеж*, аутор Радмила Петровић
- *Галибабинац*, непознати аутор
- *Мерцелат*, аутор Нада Стојановић
- *Драјинац (Драинац)*, аутор Љубиша Стефановић
- *Плужина (Сврљиг)*, аутор Станимир Димић
- *Шљивовик*, непознати аутор
- *Варош*, непознати аутор
- *Преконога*, непознати аутор
- *Нишевац*, Драг. Живановић
- *Сињац*, Божидар и Нада Манић, учитељи из Сињца
- *Клисура (Бела Паланка)*, аутор Јован Вучић, учитељ у Клисури
- *Топоница (белопаланачки)*, аутор Томислав Митровић, учитељ из Топонице
- *Тамјаница*, непознати аутор
- *Вргудинац и Ново Село (Бела Паланка)*, аутор Обрад Крстић, учитељ у Вргудинцу
- *Гркиња*, аутор Света Поповић
- *Љубатовица*, аутор Милутинка Ђорђевић
- *Шпај*, аутор Рајко Живковић
- *Блаце*, непознати аутор
- *АУТОБИОГРАФИЈЕ И БИОГРАФИЈЕ*
- *Добросав Јовановић Станко*, аутор Драгољуб Мирчетић
- *Добрила Стамболић*, аутор Севдалин Андрејевић
- *Мија Петровић*, аутор Драгољуб Мирчетић
- *Александар Стојановић Шпанац*, аутор Д. Дејановић
- *Видан Тасковић – Мргуд*, аутор Драгољуб Мирчетић
- *Мокра (Бела Паланка)*, аутор Богољуб Ранчић, учитељ
- *Горњи Душник*, аутор Драг. Поповић
- *Вета*, непознат аутор
- *Бела Паланка (1941-1942)* – аутор мр Никола Живковић, виши стручни сарадник Института за савремену историју
- *Вртиште*, аутор Надежда Петровић
- *Блаце*, непознати аутор
- *Доња Трнава*, аутор Гордана Живадиновић, наставница у Доњој Трнави
- *Горње Гламе*, аутор Арсеније Петровић, учитељ
- *Црнча*, аутор Христофор Ранчић, учитељ
- *Бреница и Горња Врежина*, аутори Милица Милковић и Добр. Пешић
- *Моклиште*, аутор Бранко Ранђеловић
- *Бабин Кал*, аутор Христифор Ранчић, учитељ
- *Теловац*, аутор Велимир Живковић, учитељ из Теловца
- *Мекиш*, аутор Зарије Стојковић, 1967.
- *Градиште*, аутор Душан Николић, наставник
- *Доњи и Горњи Рињ (Бела Паланка)*, аутор Милорад Пејић, учитељ.
- *Давидовац и Радмировац*, аутор Мирко Здравковић
- *Бела Паланка*, непознати аутор
- *Долац*, аутор Светислав Јанић, учитељ
- *Пасјача, Ореовац, Јасеновик и Врело*, аутор Драгољуб Мирчетић
- *Мија Станимировић*, аутор Ђорђе Стаменковић
- *Станко Паунковић – Вељко*, аутор Ђорђе Стаменковић
- *Ратко Вукићевић*, аутор Ђорђе Стаменковић
- *Јовић Војислава Ратко – Душко*, аутор Ђорђе Стаменковић
- *Вељко Меденица – Веља*, аутор Бранислав Јонић

- *Предраг Бошковић – Павле*, аутор В. Костић Бајеж
- *Јелка Радуловић*, аутор Мирослав Миловановић
- *Михаило Вујић – Родина*, непознати аутор
- *Ратомир Војиновић – Наход*, непознати аутор
- *Драгица Илић*, непознати аутор
- *Конрад Жилник – Слободан*, аутор В. Јовановић
- *Страхиња Симоновић – Форе*, аутор А. Костић
- *Д. Костић*, аутор Драгољуб Мирчетић
- *Мија Петровић – Коле*, аутор Драгољуб Мирчетић
- *Илија Крстић – Жути*, аутор Драгољуб Мирчетић
- *Душан Тасковић*, аутор Драгољуб Мирчетић (допуна)
- *Радмило Јовић – Буцко*, непознати аутор
- *Драго Стојисављевић – Боснић*, аутор Миомир Пејић
- *Павле Стојковић*, аутор Ђорђе Стаменковић
- *Миодраг Петровић – Мија*, аутор Драгољуб Мирчетић
- *Марко Јовановић – Јоца*, аутор Драгољуб Мирчетић
- *Данило Перица – Бора*, аутор Д. Радовић
- *Душан Тасковић – Срећко и Виден Тасковић – Мргуд*, аутор Драгољуб Мирчетић
- *Петар Караниколић – Рајко*, аутор К. Радовић
- *Даница Николић – Лала*, аутор Д. Николић
- *Андра Радосављевић*, аутобиографија
- *Миодраг Пејић*, аутобиографија
- *Вукашин Стојковић*, аутобиографија
- *Максим Чукић*, аутобиографија
- *Драгомир Ивановић*, аутобиографија
- *Симон Маркишић*, аутобиографија
- *Михајло Милетић*, аутобиографија
- *Драгољуб Величковић*, аутобиографија
- *Велимир Богдановић*, аутобиографија
- *Конрад Жилник*, аутор Слободан Љ. Жупнић
- *Милорад Петровић – Јанко*, аутобиографија
- *Сретен Младеновић – Мика*, непознат аутор
- *Команданти и комесари, биографије Озренског и Сврљишког партизанског одреда*
- *Таса Михајловић – Златко*, непознати аутор
- *Оливера Клисаревић*, непознати аутор

РЕЗИМЕ

416

Политичке прилике пре и током Другог светског рата условиле су недостатак писаних записа о раду Комунистичке партије код нас током овог периода. По окончању рата, а на иницијативу Савеза бораца, 1947. године покренута је иницијатива да се прикупе подаци о раду и организацији КПЈ и СКОЈ-а, борби и акцијама јединица НОВ и ПОЈ, позадинским војним властима и народној милицији, народно-ослободилачким одборима и њиховој делатности, масовним организацијама, просветној делатности и терору окупатора и издајника. Издато је Упутство са 41 питањем на основу кога су прикупљени подаци за писање хроника, аутобиографија и биографија. Ангажовани су најпре учитељи, наставници или управници локалних школа (што је допринело неуједначености текста и по квалитету и по обиму), а потом и историчари и хроничари. Захваљујући дводеценијском раду настала је Збирка рукописних хроника, аутобиографија и биографија учесника НОР-а 1941–1950. која се чува у Историјском архиву Ниш. Збирка садржи 122 хроника села и градова, као и 45 биографија и аутобиографија. Кроз Збирку је представљено 14 (данашњих) општина, а највећи број се односи на општине Бела Паланка (35), Алексинац (29), Ниш (23) и Сврљиг (22). Имајући у виду да се од аутора захтевало да се стриктно придржавају Упутства, недовољну примену историографског метода када се ради о хроникама, као и субјективност учесника одређених догађаја и аутора не само хроника, већ и аутобиографија и биографија, прикупљеном и објављеном материјалу може се замерити да је идеолошки обојен, те да једнострано приказује догађаје и учеснике НОР-а, тим пре што је после пада Берлинског зида и распада СССР-а, који су означили крај биполарне поделе света на капитализам и социјализам/комунизам, Запада и Истока, дошло до стављања знака једнакости између капитализма и демократије и социјализма/комунизма и тоталитаризма. Међутим, пажљиво ишчитавање Збирке указује да хронике, аутобиографије и биографије садрже податке којих нема на другим местима, те да уз критички став према њима и употребу историографске методе представљају значајан извор информација истраживачима који проучавају НОР и друштвено-политичке прилике и идеологију непосредно пре и током Другог светског рата на територији југоисточне Србије.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА**Необјављени извори**

- Историјски архив Ниш, Збирка рукописних хроника, аутобиографија и биографија учесника НОР-а 1941–1950.
- Историјски архив Ниш, Историјски архив Ниш - Ниш (1948–)

Штампа

- Народне новине, Ниш (1950, 1955, 1957, 1961, 1965)

Литература

- Андрејевић, Севделин. *Давидовац и Радмировац*, Београд 2000.
- Босић, Милован. *Сређивање, обрада и публикавање мемоарске грађе*, Архивски преглед 1–2, Београд 1968, 49-63.
- Вељашевић, Верослава. *Мемоарска грађа, прикупљање и третман*, Архивски преглед 1986 1–2, Београд 1988, 52-55.
- Гавриловић, Даница. *Прикупљање мемориске грађе*, Архивски преглед 1, Београд 1955, 25.
- Ђенић, Мица. *Збирка рукописних хроника, аутобиографија и биографија учесника НОР-а*, Пешчаник 6, Ниш 2006, 249-251.
- Ђуровић, Љиљана, Вучковић, Невенка (прир.). *Водич Историјског архива Ниш*, Ниш 2020.
- Јаковљевић, Милутин. *Рад на прикупљању мемоарске грађе*, Архивски преглед 1–2, Београд 1983, 45-49.
- Лекић, Богдан. *Значај и потреба за јединственим пописом мемоарске грађе*, Архивски преглед 1–2, Београд 1973, 98-106.
- Милановић, Андра. *Хронике из Народноослободилачке борбе*, Архивски преглед 1–2, Београд 1956, 19-20.
- Мирчетић, Ж. Драгољуб. *Педесет година Историјског архива Ниш*, Ниш 2002.
- *Основни принципи и начин вођења летописа – закључци са пленума Друштва архивских радника НР Србије*, Архивски преглед 3–4, Београд 1956, 23-24.
- Petrović, Milo. *Vreme revizionizma*, „Preispitivanje prošlosti i istorijski revizionizam: (zlo)upotrebe istorije Španskog građanskog rata i Drugog svetskog rata na prostoru Jugoslavije“ (ur. Milo Petrović), Београд 2014, 3-15.
- Попов, Чедомир. *О историји и историчарима*, Сремски Карловци – Нови Сад 1999.
- Филиповић, Станоје. *Значај мемоарске грађе за писање завичајне историје*, Архивски преглед 1–2 1967, Београд 1968, 83-91.
- Фукујама, Френсис. *Крај историје и последњи човек*, Подгорица 1997.

Milutin MILTOJEVIĆ

THE COLLECTION OF MANUSCRIPT CHRONICLES, AUTOBIOGRAPHIES AND BIOGRAPHIES OF THE PARTICIPANTS OF PLW 1941-1950 OF THE HISTORICAL ARCHIVES OF NIŠ

Summary

418

Because of the political circumstances before and during the Second World War there is a lack of written records about work of the Communist Party in that period. After the war, the Association of Fighters in 1947 initiated collecting of data about the work and organization of the Communist Party of Yugoslavia and the League of Communist Youth of Yugoslavia (SKOJ), fights and actions of the National Liberation Army and Partisan Squads of Yugoslavia (POJ), military government and people's militia, National liberation committees and their activity, mass organizations, educational activity, and occupiers' and homeland traitors' terror. The Guideline was published with 41 question based on which the data were collected for writing chronicles, autobiographies and biographies. Teachers, professors and headmasters of local schools were firstly engaged in this activity which resulted in unevenness of data regarding quality and volume, and later historians and chroniclers were engaged. As a result of a two-decade long work, the Collection of manuscript chronicles, autobiographies and biographies of the participants of PLW 1941-1950 was created that is kept in the Historical Archives of Niš. The collection has 122 chronicles of villages and towns, 45 biographies and autobiographies. The collection presents 14 present-day municipalities, for the most part Bela Palanka (35), Aleksinac (29), Niš (23), and Svrlijig (22). Having in mind that the authors were asked to strictly adhere to the Guideline, the historiographical methods were not regarded not only in relation to chronicles but to autobiographies and biographies too, so it can be said that the collected material was ideologically coloured and one-sided. After the fall of the Berlin Wall and the collapse of USSR that marked the end of the bipolar division of the world - capitalism versus socialism/communism, the East and the West, an equal sign was put between capitalism and democracy and between socialism/communism and totalitarianism. And in that sense, the careful reading of the Collection shows that chronicles, autobiographies and biographies contain data which cannot be found in other places, and with critical attitude toward them and by using historiographical methods they may be important source of information to researchers who study PLW and social and political circumstances and ideologies before and during the Second World War at the territory of the South-eastern Serbia.